

ISTORIA UNUI LOC DE ODIHNĂ VEȘNICĂ PENTRU EROII TULCENI DIN MARELE RĂZBOI

Dr. Laurențiu MĂNĂSTIREANU¹

In partea nord-vestică a orașului Tulcea, pe una dintre colinele unde pe timpuri se învâneau agale mori de vânt, într-o poziție predominantă, în mijlocul unui cartier populat, se află ridicată biserica cu hramul *Acoperământul Maicii Domnului*, și alăturat, *Cimitirul Eroilor*, care în acest an împlinește 80 de ani de la înființare.

În cartierul care se numea în trecut *Comorofca*, primii săi locuitori, români și ruși veniți aici din diferite provincii, vor ridica pe la 1857 o bisericuță din lemn cu hramul *Buna Vestire*; după o declarație mai târzie, din 1913, terenul pe care s-a edificat lăcașul fusese dăruit de locuitori cu destinație de biserică și cimitir pentru enoriașii acestei biserici și ai bisericii grecești *Buna Vestire*, și după obiceiul vremii, donația se făcuse fără nici un act formal, în fața ciobagiului mahalalei, iar iradeaua sultanului pentru construirea lăcașului și instalarea cimitirului fusese înaintată Ministerului de Externe spre traducere².

De la 1880, biserica care la timpul acela purta deja hramul *Acoperământul Maicii Domnului* și care era slujită de preotul Ivan Curhanschi, ginerelul părintelui Grigore Vișinovsky, de la biserica rusă *Schimbarea la Față* din Tulcea, a fost trecută ca filială a Catedralei *Sf. Nicolae*, iar cimitirul bisericii, până la înființarea cimitirului comunal, va servi ca și în trecut răposaților români, ruși și greci din oraș; aici vor fi înmormântați, în dreptul altarului bisericii unde au și slujit uneori, mitropolitul Nichifor de Carpat (†30 iulie 1893), ultimul întâistătător al mitropoliei de la Tulcea, care a făcut mari servicii creștinilor din Dobrogea, precum și părintele econom Gheorghe Rășcanu (†29 ianuarie 1896), primul protoiereu al județului Tulcea după unirea Dobrogei cu Țara.

Biserica Acoperământul Maicii Domnului din Tulcea (1901)

Cu timpul bisericuța din lemn devenind neîncăpătoare, enoriașii hotărâsc ridicarea unui nou lăcaș din zid, și în acest scop este ales un comitet de construcție în frunte cu părintele Patapie Lebedev, grămatic, de loc din Hamcearca (jud. Tulcea), unde slujise ca preot în biserica fostei mănăstiri de monahi ruși. În vara anului 1887, având deja strâns un capital de 7 mii de lei, 18 stânjeni de piatră și 20 000 de cărămizi, plus angajamentul unui enoriaș că temelia bisericii va fi făcută cu

cheltuiala sa, comitetul obține binecuvântarea chiriarhiei pentru sfințirea locului noii biserici, și după multă muncă și mai ales multă stăruință din partea părintelui Lebedev pentru strângerea fondurilor, biserica va fi sfințită la 8 noiembrie 1898 de însuși episcopul Partenie al Dunării de Jos, viitor Mitropolit al Moldovei și Sucevei³.

În primăvara anului 1899, noul regulament pentru înmormântări al primarului Ioan Dinescu⁴ avea să interzică înmormântările în

vechile cimitire confesionale din oraș, urmând ca îngroparea morților să se facă doar în noul cimitir comunal numit *Eternitatea*; locul consacrat de Primărie pentru acesta era situat în partea sudică a orașului, pe atunci la distanța prevăzută de lege, adică la cel puțin 200 metri de marginea urbei, împrejmuit cu gard și despărțit în atâtea parcele câte confesiuni erau în oraș.

Cu toate că regulamentul de mai sus prevedea ca fiecare cimitir confesional din oraș să fie vizitat de două ori pe an de consiliul de igienă a orașului, spre a se încredința că cimitirele sunt bine observate și păzite, starea vechiului cimitir din cartierul *Comorofca* se va înrăutăți cu timpul, iar gardul din uluci, cu stâlpi de stejari, care împrejmua biserica și cimitirul se va șubrezi, motiv pentru care, în anul 1912, fără să ceară învoirea chiriarhiei sau a Casei Bisericii, părintele Patapie îl va strica, iar cu materialul rămas va împrejmui cu un gard solid, cu scânduri compacte, doar terenul pe care se afla ridicată biserica, o suprafață de 5.405 mp din 19.578 mp cât măsura tot locul. Având în apropiere noile cazărmi ce adăposteau Batalionul 10 Vânători și Regimentul 33 Infanterie, pentru ofițerii cărora începuse construirea unui nou cartier în vecinătate, și cartierul din jurul bisericii *Acoperământul Maicii Domnului* va deveni tot mai populat, fapt pentru care, în lipsă de teren pentru construcții de case, Primăria orașului va solicita Episcopiei Dunării de Jos cumpărarea locului vechiului cimitir. Pentru aflarea situației exacte în care se afla terenul respectiv, va fi trimis la fața locului, în luna decembrie 1914, arhimandritul Roman Sorescu, starețul mănăstirii Cocos (jud. Tulcea) și arhimandrit de scaun; în raportul înaintat chiriarhului locului acesta va consemna faptul că biserica

nu avea acte asupra locului pe care-l deținuse încă de pe timpul vechii stăpâniri; avea însă mărturiile ctitorilor care cumpăraseră terenul și care mai erau în viață; arhimandritul era de părere că dacă s-ar fi aprobat vânzarea terenului respectiv, s-ar fi ivit multe nemulțumiri și proteste din partea enoriașilor; având în vedere și depărtarea bisericii față de celelalte lăcașuri de închinare din oraș, prin numărul mare de familii ce-l avea în jurul său și prin graba cu care se popula cartierul, biserica ar fi trebuit să fie declarată nu peste mult timp biserică parohială pe al cărui loc s-ar fi putut construi o casă parohială; pentru ca populația acestui cartier care trăia în case joase și înghesuite pe străzi strâmte și nepavate⁵ să poată respira un aer curat, arhimandritul Roman Sorescu de comun acord cu primarul Al. Calafeteanu, părintele paroh Zaharia Popescu de la Catedrală și cu unul dintre epitropi vor hotărî la fața locului ca Primăria să dea ajutor la strângerea într-un loc ferit a crucilor și pietrelor de mormânt rupte, să niveleze terenul și să-l împrejmuiască cu gard din sârmă ghimpată, până vor trece evenimentele din cauza cărora fuseseră sistate în toată țara lucrările mai mari, și numai după aceea să închidă întreaga curte a bisericii cu un gard frumos și să dea ajutor pentru plantarea în vechiul cimitir a unei livezi cu pomi fructiferi⁶.

A urmat însă Marele Război, și timp de doi ani Dobrogea s-a aflat sub ocupația trupelor inamice, iar la întoarcerea din refugiu, orașul Tulcea a fost găsit în ruină: clădiri publice și particulare bombardate, incendiate sau devastate, fără uși, ferestre, podele, unele fără acoperiș; tranșee barate cu parapete de pământ și sârmă ghimpată, în diferite locuri, până și în jurul bisericii Catedrale; monumente distruse, străzi desfundate, grămezi de gunoarie ș.a.⁷.

După război, printre problemele dificile cu care s-au confruntat primarii orașului Tulcea s-a numărat și problema asigurării locurilor de casă pentru demobilizați, invalizi, orfani și văduvele de război; la sate, până la împrăștierea definitivă, cei îndreptățiți conform legii primiseră în folosință, după posibilități, câte 2 sau 3 ha de teren arabil, din care puteau să-și asigure cel puțin traiul zilnic; în schimb, aceleași categorii sociale trăiau la oraș în condiții mult mai precare, mai ales demobilizații, majoritatea mici funcționari, comercianți, meseriași și muncitori fără averi, toți locuind în case cu chirie și care întorși de pe front, din cauza ruinii orașului și a scumpetei vieții, trăiau cu familiile lor în cele mai grele condiții. Unicul mijloc prin care aceștia puteau scăpa de neajunsurile inerente situației de chirieaș, era acela de a-și construi case proprii; cum însă legea în vigoare nu permitea înstrăinarea de terenuri aparținând comunei decât prin licitație publică, în anul 1921

va fi votată o nouă lege prin care va fi permisă, cu aprobarea Ministerului de Interne, vânzarea din domeniul comunei a loturilor pentru casă fără licitație, către categoriile de mai sus, începând cu foștii mobilizați efectiv în Războiul 1916-1918, care nu aveau vreo proprietate imobiliară urbană, loturile de cel mult 500 mp pentru o locuință urmând să fie plătite în termen de 20 de ani⁸.

În anul 1923, în lipsă de locuri pentru case, Primăria luase hotărârea ca osemintele din toate cimitirele vechi din oraș care mai existau la vremea aceea să fie exhumate și transportate în Cimitirul central *Eternitatea*, iar terenurile eliberate, în jur de 7 hectare, să fie parcelate pentru împrăștierea demobilizaților; pentru cimitirul bisericii *Acoperământul Maicii Domnului*, primarul Grigore Musculiu se angajase chiar să construiască o criptă în care să pună toate osemintele care se mai aflau aici, însă protoiereul județului de la acea vreme se va opune hotărârii⁹.

Solicitățile de locuri de casă întrecând cu mult terenul disponibil din vatra comunei, atenția Primăriei se va îndrepta apoi către terenurile Batalionului 10 Vânători și ale Regimentului 33 Infanterie, rezervate armatei pentru poligon de tragere și pentru instrucție, care se arendau pe timpul acela obștii micilor plugari din Tulcea, pentru diferite culturi agricole și ca islaz pentru pășunatul oilor¹⁰. La 5 noiembrie 1924, însă, avea să se întoarcă din Basarabia, pentru a se stabili în vechea garnizoană de pace de la Tulcea, Regimentul 33 Infanterie care luase parte la luptele de la Flămânda, Predeal, Tângăbești și Mărășești, unde, intervenind în luptă în ziua de 1 august 1917, respinsese inamicul dincolo de movila Chicera, pe care punând stăpânire, a apărât-o suportând „5 atacuri zi și noapte date de la 2 la 5 august 1917, fără să se clinească din loc”¹¹. După mari stăruinți din partea autorităților locale, în luna noiembrie 1925 se va reuși exproprierea unei suprafețe de 72 ha din tabăra de 172 ha a Regimentului 33 Infanterie, din care, scăzându-se locurile rezervate pentru piață, străzi și diverse clădiri publice, vor rezulta 900 de loturi a 500 mp fiecare¹². În fine, în luna septembrie 1926, planul de parcelare a cartierului demobilizaților, cu străzi cu tot, va fi remis Ministerului de Interne spre avizare, terenul urmând să fie trecut din rural în urban, apoi alăturat comunei¹³.

Cerința de locuri de casă fiind cu timpul tot mai mare, Primăria va căuta în vara anului 1934 să exproprieze cimitirul bisericii *Acoperământul Maicii Domnului*, circa un hectar de teren neîmprejmuit și neplantat, parte din el aflat spre str. Libertății (fostă str. Ruinele), parte spre str. Transilvaniei (fostă str. Morilor); în conformitate însă

cu art. 30 din Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, asemenea locuri fiind sfințite și în afară de comerț, nu puteau fi nici urmărite, nici sechestrate, nici înstrăinate, parohia trebuia să facă doar dovada că aici a fost cimitir¹⁴. Având în vedere și starea în care se afla terenul, Primăria va emite la 16 noiembrie 1935 o publicație prin care se acorda populației un termen de trei luni pentru desgroparea osemintelor și pentru transportarea lor în Cimitirul orașului *Eternitatea*, urmând ca după scurgerea termenului toate acestea să fie săvârșite cu ceremonia legală de către comună¹⁵.

La finele anului 1937, din inițiativa generalului Gheorghe Avramescu, comandantul Brigăzii 10 Infanterie din Brăila, care era și președintele filialei *Cultul Eroilor* din localitate, s-a luat hotărârea de a se aduce în garnizoanele de reședință ale regimentelor din Brăila, Tulcea și Călărași și apoi a se pune în osuare toate osemintele ostașilor Diviziei a X-a care în iarna grea 1916-1917, aflându-se în refacere în satele din județul Vaslui¹⁶, au fost secerați fără milă de boli, și morți cu zecile și sutele¹⁷, au fost îngropați în condiții dureroase prin acele sate, majoritatea acestora neavând nici cruci la morminte. Reînhumarea acestor Eroi și mucenici ai neamului, printre care se numărau și bravii ostași din Regimentele 33 și 73 Infanterie din Tulcea, care luptaseră în Carpați, Dobrogea și Flămânda, s-a hotărât să se facă cu toată cinstea cuvenită, în anul următor, de Ziua Eroilor. Pentru îndeplinirea acestui gest pios de recunoștință, comitetul de inițiativă tulcean aflat sub președinția prefectului locotenent-colonel Vasile I. Rață, fost comandant al Regimentului 33 Infanterie din localitate, avea nevoie, pe lângă fonduri, și de un teren corespunzător pentru construirea

unui osuar din beton și ornamentarea lui cu un mic parc, locul cel mai potrivit fiind considerat terenul fostului cimitir al bisericii *Acoperământul Maicii Domnului*, loc viran situat în apropierea cazărmilor unde își făceau armata copiii și rudele apropiate ale ostașilor morți pentru întregirea neamului; în acest scop, la 21 martie 1938, prefectura va solicita Episcopiei Dunării de Jos să se cedeze acest teren în mod gratuit, sau dacă nu era posibil să fie vândut la un preț minim, căci toate cheltuielile aferente împlinirii acestei acțiuni urmau să fie suportate din sumele strânse numai prin ofrandă publică¹⁸.

Având în vedere că biserica *Acoperământul Maicii Domnului* urma să servească noului Cimitir al Eroilor, unde avea să se construiască osuarul, părintele Gheorghe Racoviță, care era și confesorul garnizoanei, va solicita Prefecturii ca la întocmirea planului să se aibă în vedere și înzestrarea bisericii cu un clopot și o clopotniță la intrare, deasupra porților de stejar, căci lăcașul avea doar un clopot mic de 70-80 kg, clopotul mare de 350 kg, care era crăpat, fiind trimis la schimb unei fabrici din Capitală, însă pentru a fi cumpărat unul nou mai era nevoie de 30 000 lei; ca urmare a solicitării, în urma rezoluției prefectului, arhitectul Gheorghe Ionescu, șeful Serviciului Tehnic al județului, urma să introducă în planul pe care-l executa și o clopotniță de stejar, lemnul fiind asigurat de Ocolul silvic Niculițel, iar în deviz, suma solicitată de părintele Racoviță, astfel încât să fie gata toate de Ziua Eroilor¹⁹.

Fiind nevoie de fonduri pentru aducerea eroilor tulcenii acasă și pentru înhumarea lor cu cinstea cuvenită într-un osuar construit în acest scop, urmau să se lanseze liste de subscripție oficiale cu apel către populație și să se organizeze baluri: în 25 aprilie la Tul-

cea, la salonul comunității elene, la 1 mai la Babadag, în sala Divizionului de Cavalerie, la 7 mai, la Măcin²⁰.

În fine, la 31 aprilie 1938, după îndeplinirea condițiilor impuse de lege, adunarea eparhială va aproba cedarea în mod gratuit a terenului solicitat pe care garnizoana Tulcea urma să construiască de urgență Osuarul²¹.

Operațiunile de desgropare a osemintelor au fost executate în zilele de 14, 15 și 16 mai, de către populația civilă, premilitari și echipe militare trimise în acest scop în Moldova. Răspândite prin atâtea sate, majoritatea aflate în plasa Negrești (jud. Vaslui), mormintele eroilor din regimentele Diviziei a X-a au fost recunoscute cu greutate, căci prea puține morminte mai păstrau cruci cu numele și unitatea militară; așezate în săculețe de pânză cernită, osemintele eroilor au fost puse apoi în sicriile de lemn făcute de militari și de Școala de Meserii din Negrești, câte 15 săculețe într-un sicriu. Din presa vremii aflăm că „mic și mare, femei și bărbați, toți locuitorii îmbrăcați în hainele de sărbătoare, cu lumânări, au asistat la impresionanta deshumare în masă”, la care și-au dat concursul deopotrivă și autoritățile civile și militare din acel județ, reprezentanții Serviciului Sanitar, precum și preoții satelor în odăjdii care au slujit răposaii; după închiderea sicriilor, acestea urmau să fie înbarcate în 10 vagoane de cale ferată: 5 pentru Brăila, 3 pentru Călărași și 2 pentru Tulcea²². Din partea garnizoanei Tulcea a fost delegat plutonierul major Costea Gheorghe, care a asistat în comuna Șcheia (jud. Vaslui), comună situată la 13 km de Negrești, la deshumarea și luarea în primire a osemintelor eroilor tulcenii; de față a fost generalul Avramescu, iar serviciul divin a fost săvârșit de părintele Vasile Popa, originar din Calica (jud. Tulcea), paroh în acea comună vasluiană²³.

Din Darea de seamă a comitetului brăilean pentru aducerea osemintelor eroilor, întocmită la 16 noiembrie 1938, rezultă că în garnizoana Brăila au fost aduși 1307 eroi, în garnizoana Călărași 902 eroi, iar în garnizoana Tulcea 307 eroi²⁴.

Conform programului stabilit, imbarcarea sicriilor în vagoane urma să se facă pe 22 mai în stațiile Negrești și Scânteia (jud. Vaslui) și Bogdănești (jud. Fălciu), iar transportul pe căile ferate trebuia executat astfel încât vagoanele să sosească înainte de Ziua Eroilor (Înălțarea Domnului), care în anul acela se sărbătorea pe 2 iunie; în aceea zi, în fiecare din cele trei garnizoane, urma să aibă loc o mare solemnitate pentru așezarea osemintelor în osuarele de beton care se construiau între timp cu ajutorul dat de soldați; părinții, copiii și rudele eroilor care muriseră în iarna anului 1917 pe meleagurile Vasluiului, în urma rănilor primite în lupte, a febrei recurente și a tifosului exantematic, erau anunțați de către primării și prin intermediul presei locale să ia parte la această pioasă solemnitate și să aprindă o lumânare pentru veșnica lor pomenire și proslăvire; tabelele cu numele celor aduși se găseau la reședința regimentelor comandamentului Diviziei 10 Infanterie²⁵.

Îmbarcarea osemintelor eroilor brăileni, printre care se aflau și mulți ostași din Regimentul 73 Tulcea, s-a făcut în data de 28 mai, în gara Negrești, la ora 12 a.m.; aduse din diferite sate, în care cu boi, precedate de preoți în odăjdii și urmate de întreaga suflare a sateilor, sicriile au fost așezate în jurul bisericii²⁶, apoi au fost luate în primire de delegația brăileană condusă de generalul Avramescu, de față fiind prefectul județului Vaslui, o companie de onoare cu muzica Regimentului 25 Infanterie, școlari, premilitari și mult popor; slujba pomenirii a fost oficiată de un sobor format din 16 preoți, iar când aceștia au cântat *Veșnica pomenire* iar fanfara și corurile școlilor au intonat *Imnul Eroilor*, toată lumea plângea; un ziarist prezent la fața locului avea să consemneze: „Jalea a cuprins la un moment, întratăta asistența, încât, nici copiii din cor, nici soldații muzicii nu și-au mai putut stăpâni plânsul - și imnul a trebuit să înceteze”²⁷. Prezent la predarea osemintelor a fost și generalul Gheorghe Rășcanu, fost prefect al județului Vaslui, din inițiativa și prin stăruința căruia fusese construit în urmă cu 4 ani Mausoleul Eroilor din Vaslui, unde au și-au găsit odihna veșnică eroi din două războaie: din Războiul de Independență, nouă bravi eroi în frunte cu sergentul erou Țurcanu Constantin (supranumit Peneș Curcanu), cântat de bardul Vasile Alecsandri, iar din Războiul Reîntregirii Neamului, peste cinci mii de eroi, ofițeri, subofițeri și soldați morți din cauza rănilor și a epidemii

ilor în spitalele militare din acel județ, „înmormântați în graba înfrigurată a războiului”²⁸.

Pe mulți dintre bravii ostași a căror oseminte se aduceau acum la Brăila, Călărași și Tulcea, generalul Avramescu îi văzuse pe paturile de suferință în infirmeriile din Moldova, unde, cu buzele arse de focul bolii, aceștia îi spusese „că se duc cu durere că n-au avut norocul să moară vitejește pe câmp de bătaie, în zăngănit de arme și clănțănit de mitraliere”; ca o ultimă dorință, toți îl rugaseră să promită că nu vor fi lăsați departe de familiile lor dragi²⁹.

Trenul funerar purtând sicriile cu osemintele eroilor tulcenii a ajuns în data de 30 mai 1938, în stația Babadag, la vremea aceea linia ferată spre Tulcea fiind încă în lucru. În gară, unde se instalase un arc de triumf³⁰, sicriile au fost așezate pe afete de tun în prezența autorităților militare și civile în frunte cu prefectul județului locotenent-colonel V.I. Rață și primarul orașului, preotul maior (r) Ioan Gheorghiu, de față fiind o mulțime de oameni din oraș și din comunele din jur, precum și unități ale armatei. În oraș, la timpul acela, erau cantonate un batalion din Regimentul 33 Infanterie Tulcea și un divizion de cavalerie, unități care dădeau prestigiu localității și exemple de disciplină și educație națională localnicilor; mai exista și o filială a Societății *Fiii Apărători ai Patriei*, a cărei drapel fusese ținut la 5 mai 1927, cu ocazia depunerii jurământului de către recruți, în cadrul unui serviciu religios oficiat de părintele Ioan Gheorghiu³¹; în centru fusese inaugurat la 12 septembrie 1937 un monument al eroilor, iar veteranii din localitate, mai mult din fonduri proprii, ridicaseră deja la roșu, în cartierul lor, o biserică din zid³².

Localnicii trăiseră un asemenea eveniment tulburător în vara anului 1927, atunci când în gara Babadag fuseseră strânse osemintele a mii de eroi din Marele Război, exumați din diferite locuri din județ pentru a fi trimise cu un tren special la Cimitirul de Onoare ce se înființase în gara Mircea Vodă (jud. Constanța); în acest scop, fusese trimis ca delegat din partea Societății *Cultul Eroilor* locotenentul Nicolae Copaciu împreună cu 300 de soldați, însă la exhumări au participat și localnicii³³.

Unul dintre cetățenii de vază ai urbei era părintele Ioan Gheorghiu; plecat pe front la cererea sa în anul 1916, ca preot militar cu Regimentul 73 Infanterie Tulcea, luase parte la cele mai grele lupte (Flămânda, Munții Prahovei și Mărășești) și fusese avansat la gradul de căpitan chiar pe câmpul de luptă și decorat cu *Steaua României cu spade* și panglica de *Virtute militară* pentru zel, devotament și bravură; la terminarea războiului, a slujit patru ani în Basarabia, la Catedrala din Chișinău și ca predicator general al armatei, după care a fost numit ca

paroh la biserica *Sf. Dimitrie* din Babadag, pe care a reușit să o termine de construit și să o sfințească, de unde a fost reactivat în cadrul armatei³⁴, iar de curând, fusese numit primar al urbei³⁵.

După cuvântările ocazionale, sicriile eroilor au fost urcate în trei camioane care s-au îndreptat apoi spre Tulcea, trecând prin comunele Mihail Kogălniceanu și Cătăloii, unde au fost întâmpinate de mulțimea sătenilor.

La Tulcea, încă de la ora 3 după-amiază, la bariera Babadag, în fața *Cercului de Recrutare*, unde fusese ridicat un arc de triumf, au început să sosească stolurile de străjere și de străjeri ale tuturor școlilor din oraș, tinerii premilitari și locuitori; cerul era înnoat, iar pe la 5 s-a abătut o ploaie violentă asupra mulțimii adunate, care însă nu a renunțat să aștepte eroii; la ora 8 seara, cortegiul apărui într-un cadru impresionant deschis de prefectul județului, având în frunte pe comandantul garnizoanei, al premilitarilor și al străjerilor, ofițerii din garnizoană, reprezentanții clerului și muzica militară; în urma camioanelor care purtau osemintele eroilor, în 22 de sicrie acoperite cu tricolorul național, flori și verdeață și încadrate cu vase în care ardea tămâie, veneau ostașii purtând coroane și jerbe de flori; camioanele erau escortate de un escadron de cavalerie; în întâmpinare a ieșit subprefectul Augustin Dugășescu, primarul delegat Petre Constantinescu, comandantul și comandantele de străjeri, corpul didactic primar și secundar; primarul delegat a ținut o cuvântare, apoi a vorbit președintele invalizilor de război³⁶ sublocotenentul (r) Zaharia Zimbilski, după care cortegiul a pornit spre Catedrala *Sf. Nicolae*, trecând pe străzile Babadag, Regina Elisabeta și Sf. Nicolae; ajunse la Catedrală, sicriile au

fost așezate în mijlocul acesteia pe un catafalc înconjurat cu lumânări aprinse, s-a slujit un serviciu divin, după care, ostașii Regimentului 33 Dorobanți au rămas de strață până a doua zi, când urma reînhumarea în osuar; până noaptea târziu și a doua zi de dimineață, prin fața sicriilor s-a perindat o mulțime de oameni care i-au acoperit pe eroii tulceni cu flori; între cele 22 de sicrie se afla și cel al eroului sublocotenent Dumitru D. Nițescu (†17 august 1917), absolvent al liceului din localitate³⁷, căzut jertfă la vârsta de 19 ani pentru Țară în luptele de la Mărășești, și care fusese exhumat din cimitirul orașului Bârlad³⁸.

În dimineața Zilei Eroilor, la ora 8.30, la Catedrală, un sobor de preoți a oficiat un serviciu religios³⁹, de față fiind prefectul județului locotenent-colonel V.I. Rață, primarul delegat Petre Constantinescu, comandantul garnizoanei locotenent-colonel Stavru Papadopol⁴⁰, comandantul tinerimii premilitare, ofițeri din garnizoană, chestorul poliției Constantin Evițchi, comandantul străjerilor, corpul didactic ș.a.; în fața Catedralei erau înșiruiți străjeri, premilitari, armata, școlile, un numeros public și diferite asociații cu drapele lor; după serviciul religios, cele 22 de sicrie au fost luate pe brațele a 44 ostași care le-au așezat pe chesoanele de artilerie frumos împodobite cu flori și verdeață, iar micul sicriu al eroului Dumitru Nițescu a fost așezat pe un afet de tun; s-a format apoi un cortegiu funebru în frunte cu prapurii bisericilor din oraș și târgile cu colivile care se împărțeau în amintirea răposaților, urmate de preoții cu corul Catedralei și muzica Regimentului 33 Infanterie, autoritățile cu prefectul în frunte, străjerii cu coroane și jerbe de flori, afetul de tun cu racla eroului Dumitru Nițescu, urmat de membrii familiei, cu panglicile ținute de trei ofițeri activi și de avocatul

George Șerban, ofițer în rezervă, fost prefect și deputat liberal, apoi cele 11 chesoane cu câte două sicrie cu osemintele eroilor, cu cordoanele ținute de ostași, urmate de văduve și de orfanii de război, de Asociațiile *Virtutea Militară*, *Invalizii de Război*, *Bărbăție și Credință cu spade*, purtând drapele, un numeros public, delegații satelor, străjeri, premilitari, școlari; de la Catedrală, impresionantul cortegiul s-a îndreptat spre Dunăre, străbătând centrul orașului pe străzile Sf. Nicolae, Regina Elisabeta și Carol, a trecut apoi prin Piața Mircea, din fața Palatului Pescăriilor, unde pe timpuri se afla statuia voievodului Mircea cel Bătrân, distrusă în timpul războiului de către armatele inamice, apoi convoiul a străbătut strada Portului, de-a lungul cheiului, după care a urcat spre osuarul aflat pe strada Transilvaniei, în vecinătatea bisericii *Acoperământul Maicii Domnului*. Aici raclele au fost așezate lângă osuar, un sobor de preoți a oficiat serviciul divin, s-a făcut apoi apelul eroilor de către doi plutonieri; a urmat un program străjeresc în cinstea eroilor, după care s-au ținut cuvântări ocazionale: protoiereul econom Ioan Gh. Popa, din partea clerului, prefectul locotenent-colonel V.I. Rață care a vorbit despre glorioasa istorie a neamului, despre etapele prin care a trecut țara și despre luptele ostașilor pe diferite câmpuri, numindu-i pe cei căzuți în luptă din cele două regimente și dând pildă eroimilor lor; a fost apoi sfințită troița străjerească⁴¹ ridicată din îndemnul și inițiativa domnișoarei Ecaterina Hereșteanu, profesoară la Gimnaziul industrial de fete și comandantă străjeră, cu donații benevole; apoi au defilat străjerii, premilitarii, armata; după amiaza a avut loc pioasa coborâre a săculețelor cu oseminte în cripta osuarului, iar seara a avut loc *retragearea cu torțe* pe străzile orașului⁴².

Aducerea sicriilor și toată solemnitatea cortegiului din gara Babadag spre Tulcea au fost filmate pentru a fi pildă generațiilor viitoare, iar în data de 8 iunie, rula deja la cinematograful „Select” din Tulcea filmul realizat cu ocazia înhumării eroilor tulcenii; pentru prima reprezentare prefectura a emis invitații, cu prețuri diferite pentru copii, pentru școlile superioare și pentru adulți; filmul va rula până târziu în toamnă, iar fondurile strânse vor fi folosite la construcția osuarului⁴³. La rândul ei, presa locală va reda în mod fidel acest eveniment emoționant, iar prefectura va trimite fiecărei comune, pentru locuitori, câte 10 exemplare din numărul din 22 iunie al ziarului *Oglinda Tulcii*, director și proprietar Gheorghe Cihodaru⁴⁴.

La Brăila, vagoanele cu sicriele purtând osemintele eroilor brăileni au sosit în gară în noaptea de 31 mai; a doua zi dimineața, sicriele au fost coborâte din tren și, purtate pe umeri de către soldați, au fost așezate în rânduri pe estrada construită în grădinița din fața gării; potrivit celor consemnate de presa locală, atunci când au apărut de pe peron primele sicrie, muzicile militare au intonat *Pentru rugăciune*, mulțimea s-a descoperit iar unii au îngenunchiat pe trotuar⁴⁵; în piața gării osemintele eroilor au stat o zi și o noapte, timp în care populația a trecut în pelerinaj cu lumânări și flori, iar preoții orașului au oficiat din două în două ore slujbe pentru odihna răposaților; în seara de 1 iunie, a sosit în gara locală P.S.S. Episcopul Ghenadie al Buzăului, fiind primit de prefectul județului, colonelul Traian Stănescu, generalul Gheorghe Avramescu și de preoții brăileni⁴⁶. În dimineața zilei de 2 iunie, P.S. S. Episcop a oficiat o slujbă religioasă de pomenire, la care au luat parte toate autoritățile din oraș și o mulțime de lume; apoi un delegat al vasluienilor, fost camarad de luptă cu eroii brăileni, a predat scumpele relicve primarului orașului; au urmat și alte cuvântări ocazionale, după care sicriele au fost așezate pe 40 de chesoane de artilerie, trase de câte 4 cai negri, și purtate pe străzile orașului într-o impresionantă procesiune către cimitirele orașului, unde eroii au fost reînținuți în cadrul unor solemnități deosebite; slujba religioasă cu ocazia înmormântării și depunerii solemne a osemintelor în osuarul din Cimitirul ortodox *Sf. Constantin* a fost săvârșită tot de P.S.S. Episcopul Ghenadie, înconjurat de un sobor de preoți de la bisericile ortodoxe din oraș⁴⁷.

La Călărași, slujba pomenirii eroilor s-a oficiat ca în fiecare an la Catedrală, biserica și platoul din fața acesteia fiind neîncăpătoare; după terminarea slujbei, s-a format în aceeași ordine un cortegiu uriaș, care șerpuia cu greu pe străzile orașului; pe platoul Regimentului 20 Artilerie erau așezate pe care cele 60 de sicrie cu osemintele eroilor, iar înpreju-

rul lor, s-au strâns înmărmuriți de respect și smerenie, toate autoritățile civile și militare și aproape toată suflarea orașului; după presa vremii, când soborul de preoți avea să cânte *Veșnica pomenire*, obrajii întregii asistențe vor fi inundați de lacrimi: „Plâng bătrânii, copiii, laolaltă și cei care nu au avut nici o rudă căzută în război”; urmează cuvântările ocazionale, apoi, întreg cortegiul cu cele 10 care trase fiecare de câte 6 cai, încadrați de gărzii călări, cu lumea descoperită urmând osemintele eroilor în liniște și reculegere, se va îndreapta către cimitirul orașului, unde, după slujba religioasă și cuvântările autorităților, sicriele vor fi coborâte în osuarul de curând construit⁴⁸.

Conform planului întocmit de arhitectul Gheorghe Ionescu, osuarul din Tulcea a fost proiectat sub forma unui portic în lungime de 28 metri și lățime de 6 metri, format dintr-o suită de arcade sprijinite pe 40 de coloane, având ca edificiu principal în centrul ansamblului o capelă mortuară de plan central prevăzută cu o turlă acoperită cu o cupolă din beton armat, iar la subsol, două cripte laterale și un coridor de circulație, totul în beton armat; de jur împrejurul osuarului urmau să fie montate 150-200 becuri electrice, monumentul funerar trebuia înconjurat cu un gard ornamental din lanțuri fixate de stâlpi și așezat în mijlocul unui parc cu pomi și brazde de flori, și tot locul împrejmuit cu zid din piatră. Lucrarea, a cărei valoare după deviz se ridica la suma de 700 000 lei, în noiembrie 1938 a fost adjudecată de antreprenorul Sebastian Bartolomeu; mai trebuia însă construită o clopotniță și un corp de gardă pentru trupa de pază, trebuia instalată lumina electrică în osuar și în parc (în biserică fusese introdusă în anul 1932), în total un milion de lei, din care, până în toamna anului 1938, comitetul de construcție va reuși să strângă de la autoritățile locale și de la populație, cu puțin peste 200 000 lei⁴⁹.

Pentru mărirea fondului de construcție, cu concursul școlilor și a tulcenilor recunoscuți ca fiind înzestrați cu mult talent, vor fi organizate pe plan local concerte și festivaluri artistico-literare. De exemplu, la 5 noiembrie 1938, seara, în sala cinematografului „Select” din Tulcea, care era pusă la dispoziție în mod gratuit, concerta Maria Evițchi, soția chestorului de poliție, cunoscută ca o maestră a muzicii vocale, cu studii în materie făcute în țară și în străinătate; a doua zi, aceasta concerta la Sulina, în sala comunității elene, acompaniată la pian de o elevă de la Liceul de fete *Principesa Ileana* din Tulcea, iar în duminica următoare, în sala Divizionului din Babadag, la acest concert dându-și concursul și căpitanul D. Genuneanu, virtuos violonist din localitate; la 28 ianuarie 1939, în sala

comunității elene din Tulcea avea loc un festival artistico-literar: scriitorul și ziaristul local Ștefan Staub a citit din poeziile sale și din traduceri proprii din Paul Verlaine și din Mark Twain, institutorul Dumitru Dogaru, acompaniat la pian, a interpretat din vioară câteva romane și cântonete, iar din voce o doină ardelenască, străjerele de la liceul din localitate au executat dansurile Ciuleandra, Dura și Sârba, iar un elev de liceu a recitat poeziile „Eroii” și „Doina” de George Coșbuc⁵⁰. În același scop, funcționarii județului, inclusiv preoții, vor dona salariul lor pe o zi, prefectura va înscrie în bugetul pe exercițiul financiar 1938/1939 suma de 50 000 lei⁵¹, iar în vara anului 1939, vor fi puse în circulație timbre cu valoarea de 2 lei, cu inscripția *Pentru Eroii Tulcenii*, destinate francării corespondenței locale⁵².

În fine, în vara anului 1939, construcția monumentului eroilor fiind terminată, pictorul tulcean George Cardaș, care în anul 1933 refăcuse în întregime pictura bisericii *Aco-perământul Maicii Domnului*, era angajat de prefectură să execute pictura în ulei a capelei osuarului, și anume: Pantocratorul; patru mucenici în costume de ostași romani străjuind tabelul cu numele eroilor ce se odihnesc în mausoleu; două tablouri cu scenele *Coborârea de pe cruce a lui Isus* și *Punerea lui Isus în Mormânt* și patru serafimi, în chenare decorative, pe pandantivi⁵³.

La 19 august 1939, fiind numit șef de stat major al unui corp din Armata Română, prefectul locotenent-colonel V.I. Rață va părăsi Tulcea, fiind condus la debarcader de oficialitățile locale și de popor, cu muzica militară, flori, zâmbete și mai ales cu regrete⁵⁴. Plutind în amonte pe apele bătrânului fluviu, cu siguranță că vrednicul prefect, asemeni altor

călători, a cuprins cu privirea orașul, în care, pe una dintre coline se ridicase prin strădania tuturor, cel mai frumos monument, loc de odihnă veșnică pentru eroi și de reculegere sufletească pentru tulcenii.

THE HISTORY OF AN ETERNAL RESTING PLACE FOR TULCEA'S HEROES FROM THE FIRST WORLD WAR

22 years after their fall from wounds in fighting and the epidemic diseases that haunted Moldavian villages, where they were recuperating in the winter of 1916/1917, the heroes of Tulcea's 33rd and 73rd Infantry Regiments were brought home, in Tulcea, and buried with honors in a mausoleum built on holy ground, on the site of the old cemetery of the Church of the Protection of the Mother of God, in the barracks district.

Keywords: Great War, First World War, 33rd and 73rd Infantry Regiments, heroes, solemnities, exhumations, cemeteries, mausoleum.

NOTE

1 Institutul de Istorie Ecclesiastică „Nicolae Bocușan” al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

2 Lelia Postolache, Bisericile orașului Tulcea și slujitorii lor, Slobozia, Editura Metamorfosi, 2013, p. 11-13.

3 Arhiva Arhiepiscopiei Dunării de Jos (în continuare AADJ), dosar nr. 1823/1887, f. 39; idem, dosar nr. 1993/1902, Tablou cu bisericile reparate, zidite din nou și sfințite.

4 „Monitorul Oficial” (în continuare MO) din 27 martie 1899, p. 10001-10005.

5 În februarie 1899 se aproba alinierea străzilor Bacus și Banului, din acest cartier, conform planurilor votate de consiliul comunal în ședințele din 14 septembrie și 30 octombrie 1898, v. MO

nr. 249 din 13 februarie 1899, p. 8658.

6 Arhiva Episcopiei Tulcea (în continuare AET), dosar nr. 87, Fond Parohie Sf. Nicolae Tulcea, Referat 12 decembrie 1914.

7 T. Voicu, B. Cotovu, P. Constantinescu, Monografia orașului Tulcea, trecutul, prezentul și viitorul său, Constanța, Tipografia „Dobrogea Jună”, 1928, p. 49-53.

8 Desbaterile Senatului, 29 iunie 1921, p. 2168-2169.

9 Dobrogea Jună, Anul XVII, nr. 52, 7 martie 1923; idem, Anul XVII, nr. 189, 18 august 1923.

10 Arhiva Națională Direcția Județeană Tulcea (în continuare ANDJT), Fond Colecția „Grigore I. Musculiu”, Caiet I, f. 10 v.

11 Progresul Tulcei, Anul III, nr. 5, 30 iunie 1927.

12 Idem, Anul I, nr. 30, 29 noiembrie 1925.

13 Marea Neagră, Anul IV, nr. 13, 2 septembrie 1926.

14 AET, dosar nr. 387, Fond Parohie Sf. Nicolae Tulcea, Referat din 18 iunie 1934.

15 Idem, dosar nr. 423, Fond Parohie Sf. Nicolae Tulcea, Publicație nr. 9310 din 16 noiembrie 1935.

16 Este vorba de eroii Regimentelor 23, 63, 33, 73, 38 și 78 Infanterie, apoi 74/80, 75/76, 63/79 Infanterie, 20 Artilerie și Regimentul de Pompieri, care au fost înmormântați în satele Vulturești, Glodeni, Parpanița, Todirești, Dumești, Rafaila, Buda, Ipatele, Băcu, Frenciugi, Drăgușeni, Crăciunești, Șcheia, Scânteia și Fălcu. v. Cuvântul, Anul XIX, nr. 101/5 mai 1938.

17 Avocatul brăilean Constantin Varlam își amintea că la Drăgușeni (plasa Negrești) mureau câte 10 pe zi, iar doctorii fiind evacuați, rămăsese un singur infirmier, care îngrijea 100 de bolnavi, frizerul Bogdan Bogdanovici, de pe str. Galați, răpus și el de tifos exantematic, în spitalul din Scânteia. v. Idem, Anul XIX, nr. 128, 8 iunie 1938.

CULTUL EROILOR LA ROMÂNI

18 AET, dosar nr. 423, Fond Parohie Sf. Nicolae Tulcea, Adresă Prefectură nr. 5642/21 martie 1938.

19 ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 804/1938, f. 3-4./ 20 Curierul Gurile Dunării, Anul VIII, nr. 92, 20 aprilie 1938./ 21 Vestitorul, Anul XV, nr. 10-11, octombrie - noiembrie 1939.

22 Cuvântul, Anul XIX, nr. 114, 21 mai 1938.

23 Valentina Postelnicu, Monumentele eroilor tulcenii, Tulcea, Editura Harvia, 2013, p. 13-19.

24 Cuvântul, Anul XIX, nr. 275, 30 noiembrie 1938.

25 ANDJT, Fond Primăria Cataloi, dosar nr. 6/1938, f. 33.

26 Comuna Negrești, care era și reședință de plasă, avea în anul 1938 o biserică foarte veche din lemn și o biserică aflată în construcție, la ridicarea căreia participase cu fonduri și Regimentul 3 Artilerie Franța, de la Brăila, care organizase în acest scop, la 17 noiembrie 1935, la lanca, o serbare urmată de un bal. v. Noutatea, Anul I, nr. 15, 2 decembrie 1935.

27 Cuvântul, Anul XIX, nr. 122, 31 mai 1938.

28 Discursul ținut de Generalul Rășcanu, inițiatorul construirii Mausoleului Eroilor din Vaslui, în ziua inaugurării solemne a aceluia mausoleu, la 11 noiembrie 1934, București, Tipografia Universul, 1934, p. 3.

29 Avramescu Gheorghe, general, Închinare Eroilor, în „Cuvântul”, Anul XIX, nr. 125, 3 iunie 1938.

30 ANDJT, Fond Primăria Cataloi, dosar nr. 6/1938, f. 52.

31 Marea Neagră, Anul III, nr. 205, 12 mai 1926.

32 ANDJT, Fond Primărie Babadag, dosar nr. 44/1939, f. 2 și f. 5.

33 Dobrogea Jună, Anul XXIII, nr. 182, 24 august 1927.

34 AET, dosar nr. 82, Fond Parohie Babadag, Carte Canonică nr. 3792/17 martie 1922 și Adresă Protoierie nr. 236/28 aprilie 1922.

35 Curierul Gurile Dunării, Anul VIII, nr. 50, 1 martie 1938.

36 Societatea mutilaților și invalizilor de război, Secțiunea jud. Tulcea, înființată în noiembrie 1933, avea președinte pe maiorul invalid Nicolae Iosub, ca vice pe maiorul invalid V. Irimescu și ca secretar-casier pe sublocotentul Zaharia Zimbilschi, fost plutonier în Regimentul 33 Infanterie, trecut în rezervă pe 1 august 1918, înaintat la gradul de sublocotent în februarie 1930. v. Dobrogea Jună, Anul XXIX, nr. 138, 17 noiembrie 1933 și MO (Partea I) nr. 43 din 28 februarie 1930, p. 1649-1650.

37 Pe 14 aprilie 1931, în sala de festivități a Liceului de băieți Principele Carol din localitate, fusese pusă în cadrul unei ceremonii o placă din marmură, pe care erau înscrise cu litere de aur toți profesorii și elevii liceului eroi, morți și dispăruți în timpul Marelui Război. v. Dobrogea Jună, Anul XXVII, nr. 64, 29 aprilie 1931.

38 Curierul Gurile Dunării, Anul VIII, nr. 125, 2 iunie 1938; Opinia, Anul XXXIV, nr. 9348, 31 mai 1938.

39 Soborul a fost format din cei doi protoieri ai județului, econom D. Țară și econom Ion. Gh. Popa, preoții economi Oprea Maraloi, econom Constantin Cronț, preot sachelar Constantin Brandabur, preot Gheorghe Racoviță și diacon Andrei Costea. v. Viața Adevărată, Anul IV, nr. 5, mai 1938.

40 Comandant al Regimentului 33 Dorobanți (1936-1942), decedat pe frontul de Est. v. Victor Henrich Baumann, Prezența elenilor la Tulcea, București, Xpress Printing, 2005, p.120.

41 Pentru a se reînvia obiceiul strămoșesc de a se comemora morții și faptele mari prin ridicarea de troițe, Societatea Cultul Eroilor organizase în vara 1925 o expoziție de troițe din stejar, executate în atelierul propriu, după desenele arhitecților State Boloșin și Florin Stănculescu, iar mai multe albume au fost trimise Ministerului Lucrărilor Publice și Ministerului de Război, pentru ca modelele să fie recomandate serviciilor tehnice ale județelor. v. Cultul Eroilor. Societatea Monumentele Eroilor, Expoziția de Troițe 13-22 iunie 1925, București, Tipografia Răsăritul, 1925.

42 Curierul Gurile Dunării, Anul VIII, nr. 122, 29 mai 1938, nr. 123, 31 mai 1938 și nr. 125, 2 iunie 1938.

43 ANDJT, Fond Primăria Cataloi, dosar nr. 6/1938, f. 34 și f. 39.

44 Idem, Fond Primăria C.A. Rosetti, dosar nr. 36/1938, f. 40.

45 Cuvântul, Anul XIX, nr. 125, 3 iunie 1938.

46 C. Negruț, preot, Reînhumarea osemintelor a 1300 eroi brăileni, în „Îngerul”, Anul X, nr. 6, iunie 1938, p. 552-555.

47 Cuvântul, Anul XIX, nr. 125, 3 iunie 1938.

48 Biruința, Anul VIII, nr. 20, 8 iunie 1938.

49 Curierul Gurile Dunării, Anul VIII, nr. 248, 10 noiembrie 1938.

50 Idem, Anul VIII, nr. 246, 6 noiembrie 1938; idem, Anul VIII, nr. 248, 10 noiembrie 1938; idem, Anul VIII, nr. 254, 22 noiembrie 1938; idem, Anul IX, nr. 273, 31 ianuarie 1939.

51 Prefectura județului Tulcea, Bugetul județului Tulcea pe exercițiul 1938/1939, Imprimeria Chișinău, 1938, p. 9.

52 Un asemenea timbru este aplicat pe o cerere a Primăriei Sarinasuf către pretura plășii Cataloi, din august 1939. v. ANDJT, Fond Pretura Plășii Cataloi, dosar nr. 12/1939, f. 58.

53 Idem, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 890/1939, f. 13.

54 Curierul Gurile Dunării, Anul IX, nr. 325, 25 august 1939.